

Jóle, Péle, Lúle ili opće imenice *brále, cále*. Istozvučnica Gfle kao žensko ime drugoga je tvorbenog tipa i drugog podrijetla.

Stjepan Vukušić

NAZIVI ZA DVIJE VRSTE SKIJAŠKE ŽIČARE

S novom stvari, pojavom ili pojmom dolazi uvijek i potreba za novom riječi. Ipak je to novo »nešto« rijetko kad bezimeno. Ako nije nastalo u vlastitoj jezičnoj zajednici, tada u početku dolazi sa stranim nazivom.

Hrvatski je jezik preuzimao i još preuzima riječi iz mnogih jezika – susjednih i udaljenih. No iz slovenskoga, koji mu je postankom i tipološki (a i zemljopisno i kulturno, što je ovdje možda i važnije) vrlo blizak, upravo najbliži, preuzeo je veoma malo.¹ Razloge tomu nije teško pronaći: malen broj govornika i kasno standardiziranje nisu mogli slovenskomu priskrbiti onaj ugled koji je potreban da takvo što postane poželjno. Naravno da ipak postoje i primjeri takvoga posuđivanja, osobito u djelatnostima koje su u Slovenaca razvijenije no u Hrvata.

Od takvih nam prvo na um pada skijanje. Jedan od osnovnih uređaja potrebnih skijašima jest skijaška žičara koja ih vraća na početak skijaške staze (spusta). Dvije su njene glavne vrste. Kod prve skijaš stoji na skijama uhvativši se za ručku pričvršćenu o čelično uže koje ga vuče uzgor. Takva se žičara slovenski zove *vlečnica*, što su sportaši i novinari poodavno i

razmjerno lako pretvorili u hrv. *vučnica* (*vučnica*). Riječ možemo čuti u skijaškom govoru, pročitati na različitim skijališnim natpisima², i u novinama³. Riječ je i lingvistički »odobrena«: odgovarajući na pitanje inž. Ivana Pelza, prof. dr. Stjepan Babić ocijenio ju je uklopljenom u sustav i prikladnom za porabu. Možemo dakle smatrati da je danas već općenito prihvaćena i nesporna.

Nešto je drukčije s nazivom druge vrste skijaške žičare, kod koje skijaš sjedne u jednostavno sjedalo obješeno također o čelično uže, a noge su mu iznad tla (snijega). U nekih takvih žičara svako je sjedalo samo za se, u drugih su pak dva ili tri zajedno. Spomenuti napis govori, dakako, i o nazivu takve žičare. Inž. Pelz predlagao je neke nazive, a dr. Babić nije tada dao konačno rješenje, ali je odlučno otklonio pojekavljeni slovenizam *sjedeznica*, koji se također javlja, često i zajedno s *vučnicom*.⁴ Naime, na takvom se uređaju odmah zapaža sjedalo (slov. *sedež*), po čemu se to na slovenskom i zove *sedežnica*. To je naravno, jer je sjedalo i glavna njena razlika od vučnice. Kad su po dva sjedala zajedno, to je *dvosedežnica*; kad su pak tri, *trosedežnica*. Kad je bilo govora o izgradnji takve žičare na Medvednici, »Vjesnik« je (1987. i 1988.) dosta pisao o tomu. *Dvosedežnica* je 1986. u »Vjesniku« još u navodnicima, no tada je bila riječ o uređaju na slovenskoj Rogli. Slijedećih dviju godina *sedežnica*, *dvosedežnica* i *trosedežnica* spominju se bez navodnika, a samo jednom i *sjedeznica*, i to u citatu. Autori idejnih projekata objavljenih uz članke čak su se kolebali u sastavljenom i rastavljenom pisanju, pa tako uz *trosedež-*

1. Velika leksička, osobito terminološka sličnost češće je ishod preuzimanja u obratnom smjeru, hrvatsko-slovenskom. Najčešće je to pak zbog velike srodnosti ili nekadašnjeg istodobnog preuzimanja iz istog češko-slovačkog izvora.

2. Npr. kod željezničarskoga planinarskoga doma na Medvednici.

3. Primjere iz Vjesnika velikodušno mi je stavio na raspolaganje prof. dr. Stjepan Babić, na čemu mu srdačno zahvaljujem.

4. S. Babić: O vrstama žičara, Jezik, god. 31, str. 150.

nicu nalazimo i *jedno sedežnicu* i *dvo sedežnicu*. Izuzetak čini članak od 6. prosinca 1987, gdje se govori o *trosjedalnici*.⁵ Riječ zaslužuje pozor, ali i prethodno objašnjenje. Vraćajući se 1985. na pitanje značenja riječi *sjedište* u hrvatskom književnom jeziku, S. Babić⁶ ustvrđuje, potkrijepivši to prilično brojnim primjerima, da *sjedište* u hrvatskom ipak znači i mjesto gdje *tko* a ne samo gdje *što* sjedi (dakle i čovjek, a ne samo ustanova). Pri tom ne osporava značenje *sjedala*: »predmet za sjedenje, na kojem se sjedi«, ilustrirajući značenjsku razliku *sjedala* i *sjedišta* zgodnim primjerom »sjedala s dva ili tri sjedišta« u odjeljku željezničkih kola. *Sjedište* je dakle sjedeće mjesto, a ne predmet. Prema ovomu bi sve bilo jasno: opći naziv bio bi *sjedišnica*, a prema broju sjedećih mjesta *jednosjedišnica* i *dvosjedišnica* itd. Ipak pri tvorbi novih naziva koji nisu namijenjeni samo znanstvenoj porabi moramo voditi računa i o čestoći, kako bismo olakšali njihovo prihvaćanje. Nedvojbeno je pak da u novijim hrvatskim tekstovima, govorenim i pisanim, *sjedalo* sve češće dolazi u osnovnom značenju *sjedišta*, dok ova druga riječ ostaje, ali samo u nekad metaforičnom značenju mjesta gdje stalno posluje kakva ustanova (npr. Služba društvenoga knjigovodstva u Republici Hrvatskoj – Sjedište Zagreb). Vratimo se dakle predloženoj *trosjedalnici*. Opći bi naziv tada bio *sjedalnica*, a pojedinačni prema broju *sjedala*. No kod nekih (starijih) takvih žičara riječ je zapravo o jednom *sjedalu* (klupi) s određenim brojem *sjedišta*, rabeći, dakako, starija značenja ovih riječi. I fonemski se niz *ln-* može učiniti neobičnim i neblaglasnim. Ipak odostražni rječnik dr. Josi-

pa Matešića⁷ bilježi dvanaest takvih pridjeva od imenica srednjeg roda na *-lo* ili *-alo*: *stòpālñi*, *čèlnñi*, *živonáčèlnñi*, *ždrìjelnñi*, *náđždrìjelnñi*, *pòđždrìjelnñi*, *gornjòždrìjelnñi*, *bòjilñi*, *krìlnñi*, *dvòkrìlnñi*, *pòtkrìlnñi*, *osjètilñi*.⁸ Pridjev *sjedalni* nije doduše potvrđen, ali je moguć. Riječ *sjedālñica*, predloženu za opći naziv, najprikladnije bi bilo tumačiti kao tvorbu od toga pridjeva sufiksom *-ica*.⁹ Može se prigovoriti i da je to prevedenica sa slovenskoga, tvorbena, i leksička, što i jest, ali to ne mora biti mana, osobito ako joj olakšava prihvaćanje.

Ako bismo željeli svakako izbjeći prijepor oko *sjedala* i *sjedišta* i ujedno skratiti svaku od riječi u ovom nizu za po jedan slog, moguće je i drukčije rješenje. No ni ono nije bez problema, naprotiv. Različite stvari u kojima ili na kojima se sjedi (divan, kola, automobil, avion) imenuju se slozenosufiksanim tvorenicama s brojevnim osnovama u prvom dijelu.¹⁰ Već prema broju sjedećih mjesta, to su: *jednòsjed*, *dvòsjed*, *tròsjed*, *četveròsjed*. Kako vidimo, sva navedena značenja osim jednoga daju se ubrojiti u »vozila, prometala«, a to je svakako i ski-jaška žičara.¹¹ Prema njima, dotično sufiksacijom *-ica* pridjevnihi osnova *jednos-*

5. M. Švigir: Brži smuk na Medvednici.

6. S. Babić: O sjedištu i sjedalu kao nedovoljno objašnjenom problemu, *Jezik*, god. 32, str. 121-123.

7. Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1966.

8. Vidimo da je ovdje dugi jat označen »vukovski«, na što je svojedobno upozorio i D. Brozović (Uz jedno vrijedno, ali i kontroverzno akcentološko djelo, *Jezik*, god. 19, str. 123-139). Zanimljivo je da ovaj rječnik nije zabilježio i također potvrđene, čak i česte pridjeve *trokrilni*, *načelni* i *zrcalni*.

9. Usp. S. Babić: Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, JAZU-Globus, Zagreb, 1986, str. 135-160.

10. Isto, str. 301.

11. Tako je nedavno (veljača 1991) sam upravitelj sljemenskih žičara nazvao jednu od njih trosjedom, govoreći u jednoj emisiji Hrvatskog radija.

jedni-, dvosjedni- itd.,¹² dobili bismo *jednòsjednicu, dvòsjednicu, tròsjednicu, četve-ròsjednicu*. No što je s općim nazivom? On bi, dakako, trebao glasiti *sjednica*, no to je, kako znamo, semantički zauzeto mjesto. Unatoč različitosti konteksta, ne treba stvarati novih istozvučnica kad se već klonimo i starih. Istozvučnice bismo mogli svesti na istopisnice naglasnim razjednačivanjem, razlikovanjem - *sjednica* ("skijaška žičara"): *sjednica* ("zasjedanje"). Ako pak naglasno razlikovanje ne bi bilo dovoljno, moglo bi se za opći naziv uzeti *sjedalnica*, a za pojedinačne prema broju sjedećih mjesta *jednosjednica, dvosjednica* itd. Najveći prigovor ovakvom rješenju svakako je prekidanje terminološkog niza zbog različitosti osnova u općem i pojedinačnim nazivima. No taj opći naziv stoji zapravo nasuprot nazivu druge vrste skijaške žičare - vučnica: *sjedalnica*, a ne nasuprot pojedinačnim nazivima te zapravo i ne čini s njima niz. Osim toga o takvoj se žičari najčešće i ne govori općenito, nego konkretno, s obzirom na broj sjedećih mjesta pa bi po tom dostajali i sami pojedinačni nazivi. Kako je neki opći naziv ipak potreban, valja u obranu ovog rješenja reći da to ne bi bio prvi slučaj gdje su zbog izbjegavanja homonimije opći i pojedinačni nazivi tvoreni od različitih osnova ili općega čak uopće nema. Tako ne postoji *bojni* od *boja* zbog homonimije s *bojni* »borbeni, ratni«, a postoje pridjevi *jednobojni, dvobojni, trobojni*. . . Nemamo *prsnj* od *prst* zbog homonimije s *prsnj* »grudni«, a imamo *deseteroprsnj* (u svezi deseteroprсна vježba u glazbi i daktilografiji).

Kako vidimo, ima više mogućih rješenja i nije se lako odlučiti za jedno od njih, jer ni jedno nije bez prednosti, ali

niti bez mane. Rekosmo da je ipak potreban neki opći naziv za žičaru gdje skijaš sjedi. »Mješovito« rješenje (*sjedalnica, jednosjednica* . . .) također nije najsigurnije; teško bi ga prihvatili i lingvisti i skijaši. Naime, zbog tvorbene različitosti slabija je i asocijativna veza među nazivima, koja je potrebna. Ostaju dakle dva: *sjedalnica, jednosjedalnica* . . . i *sjednica, jednòsjednica* . . . Teško se odvažiti na davanje konačnog rješenja, no na strani prvog su ipak neke male prednosti: 1. već je donekle poznat korisnicima; 2. tvorbeno i zvukovno je blizak dosadašnjoj posuđenici iz slovenskog; 3. suvremenije izvedbe imaju više sjedala, odnosno svako je sjedište ujedno zasebno sjedalo.

Za konačno rješenje možda bi dobro došla mala anketa među lingvistima i/ili skijašima.

Marinko Raos

KRATKE VIJESTI

Gorivnica i tjednica

Sređujući Jezikov arhiv našao sam dopis Viktora Arbanasa iz Švicarske od 28. travnja 1988. u kojem piše da bi se *benzinska stanica* mogla zvati *gorivnica*, a *weekend* - *tjednica*. Ako te riječi i neće ući u opću upotrebu, zanimljivo je bar kako ljudi razmišljaju o jeziku i kakva rješenja nalaze.

(S. B.)

Ispravak

U drugom broju Jezika u članku M. Kravara o Zagrebu potkralo se nekoliko tiskarskih pogrešaka pa molimo čitatelje da ih isprave.

Na str. 55. piše *ehrbz* umjesto *chrbz*, u bilj. 6 (=1983) umjesto (=1893), u bilj. 7 »gradeč« umjesto »gradac« i dva puta *Si opa/si opa* umjesto *Sifopa/sifopa*, na str. 60. *U prilogu* umjesto *U prilog* i na str. 62. u bilj. 30. [z,gor] umjesto [z,gora].

Ur.

12. Dakako, mogli bismo ih smatrati i izvedenicama sufiksom -nica od osnova jednosjed, dvosjed. Usp. Babić: ibidem.